

MODERNNEK KELL LENNI, MINDENESTÜL?

Szombathy Bálint
szépségkutató a lap imázsáról
és másról

A 60-as évek végét mérhetetlenül élénk, összetett időszakként éltük át nemzedéktársaimmal, akikkel főleg a szabadkai gimnáziumban kerültem szorosabb, esetenként baráti kapcsolatba. Tizenéves korunkban olyan kitörölhetetlen és inspiráló élményeknek a hatása alá kerültünk, melyek döntően befolyásolták egyéniségünk formálását és későbbi életutunkat.

A gimnáziumban tagja voltam a Winkler Imre tanár úr vezette képzőművészeti szakkörnek, valamint az irodalmi önképzőkörnek, melynek néhány évig az elnöke is voltam. Olyan izgalmas esteket szerveztem, melyekre más középiskolákból is eljöttek az érdeklődők. Így ismerkedtem össze Bognár Antallal az elektrotechnikai szakközépiskolából és Kovács Nándorral a gépészeti technikumból. Korszerű, a nemzedékünket közvetlenül érintő témákat vittem be az önképzőkörbe, mint amilyen a pol-beat és a protest song műfaja. A zenéket javarészt lemezekről hallgattuk, de egy akkoriban elég ismert helyi horvát szerző-énekest is felléptettem, telt ház előtt. Ez azt jelentette, hogy a tanteremben sokan állva kísérték a műsort.

A pörgő események nyomán kialakult új kapcsolatok oda vezettek, hogy az úgyszintén gimnazista Danyi Magdolnával, Fekete Elvirával, Lábadi Károllyal és a már említett Bognárral és Kováccsal 1968-ban megalapítottuk a Kosztolányi Dezső Irodalmi Kört. Állandó heti műsort vívtunk ki a Szabadkai Rádióban *Rosta* címmel, a *7 Napban* pedig négyszeri alkalommal irodalmi-művészeti mellékletünk jelent meg *Tribün* elnevezéssel. Mindezt azért mondom el, mert az ide kapcsolódó mindenféle tevékenységem volt az egyik konkrét előzménye annak, hogy szerkesztője lettem az *Új Symposion*nak.

Alkotói formálódásom összképéhez azonban képzőművészeti tevékenységem is jelentős mértékben hozzájárult. A tragikus sorsú Winkler elsősorban jó ízlésre tanított, de a tantervhez igazodva már nem volt alkalma annak keretein kívüli tudásanyag megismertetésére. Holott engem elsősorban azok az újdonságok érdekeltek, melyekhez kizárólag az iskolán kívüli forrásokból lehetett hozzáférni, túlnyomórészt a jugoszláv sajtóból. Az *Új Symposion*nak meghatározó szerepe volt abban, hogy nemcsak a szépirodalom, hanem a képzőművészet vonatkozásában is felkeltette érdeklődésemet a progresszív, radikális törekvések iránt. Az *Új Symposion* által pedig eljutottam a többi mérvadó folyóirathoz, mint amilyen a belgrádi *Delo*, a zágrábi *Oko* és *Pitanja*, valamint a szlovén *Problemi* volt.

Közben, 1969-ben alapító tagja lettem a Bosch+Bosch csoportnak. A történések mélyen átfonták egymást, és egyre inkább elfordultam a begyepesedett, késő polgári szabadkai művészet álmatag világától.

*

A földrajzilag szerény léptékű vajdasági magyar kulturális és művészeti életben sok minden áthatolt egymáson vagy csak összekoccant egymással. Természetes dolognak tűnt, hogy az akkoriban Szabadkán élő Tolnai Ottó rokonszenvvel figyelte nemzedékem kibontakozását. Végül szinte valamenynyünk útja Újvidékre vezetett, mert bár volt egy olyan jelszó az idősebb szabadkai értel-

miség körében, hogy „fiataljainkat itt kell marasztalnunk”, mindenki számára világos volt, hogy a felvetés megmarad a szavak szintjén. Bognár, Danyi, Fekete és Kovács a tartományi székvárosba ment tanulni, és az én utam is oda vitt, csak egy kis csavarral.

Történt ugyanis, hogy a lap grafikai szerkesztőjét, Maurits Ferencet 1971 tavaszán behívták katonai szolgálatra, ami egybeesett az én érettségizésemmel. Tolnai felkeresett a gimnáziumban, lemennék-e Újvidékre szerkeszteni meghatározott időre, amíg Móri vissza nem jön a hadseregből. Tudta ugyanis, hogy már van nyomdai tapasztalatom, hiszen a Minerva nyomdában a *Tribün* előkészítése alkalmával elsajátítottam az alapfokú nyomdagrafikai ismereteket. Mindez az én céljaimmal is tökéletesen egybeesett, mert már untam a depresszív szabadkai életérzést, a vidékies életvitelt, és mindenképpen Újvidéken kötöttem volna ki.

Tolnai tehát a legjobbat tette velem, ami csak elképzelhető volt. A másik dolog, amit nagyon értékeltem nála, a nyitottsága és a bizalma. Az ő jóváhagyása és támogatása nélkül csak keveset tudtam volna megvalósítani azokból a grafikai és művészeti ötletekből, melyek kijelölték szerkesztői nyomhagyásom ívét. Mert hát ne gondoljuk azt, hogy a korabeli szerkesztők egytől egyig érzékenyek voltak a korszerű vizuális kultúra iránt. Közöttük is voltak konzervatív emberek, akiket hidegen hagyott a képi-grafikai kísérletezés bármilyen szándéka. Amit elmondtam, némileg csorbítja azt az általános megítélést, melynek értelmében a lapot egyértelműen avantgárd ívásúnak idézik a mai napig. Belső művészetfelfogásában nem volt annyira egységes, mint ahogyan kívülről látszik. Ez közvetetten azt jelenti, hogy Tolnai jól megformálta az imázst.

Maurits idejében a lap 24 × 33,5 centiméteres formátumban jelent meg, ami alkalmat adott nagyobb méretű képi-grafikai betoldásoknak. A címloldal legtöbbször a plakát erejével hatott, sok volt a fehér felület, amelybe nagyszerűen beillettek a 3-4 centi magas, markáns fa címbetűk. Egészében véve az *Új Symposiont* a 60-as évek végén a mérsékelt modern tipográfiai felfogás jellemezte, és

egyike volt azon kevés művészeti nyomtatványnak a jugoszláv és a magyar kultúrában, amely az oldalt nem úgy kezelte, mint szövegek hagyományos beömlesztésére alkalmas merev tartályt. A képi illusztrációk nem lyuk-töltő szerepet játszottak, hanem szuverén minőségként ékelődtek be az előre tervezett oldalterekbe.

Indulásom majdnem egybeesett azzal a formátumváltoztatással, melynek értelmében a tükör lényegesen kisebb lett. Ekkor került fel és vette birtokba Brançusi homokórájának grafikai jellé keményített változata a címloldal, megjelölve a 70-es évek elejének a korszakát, a betiltások idejét, amely a Danyi-féle szerkesztőség 1974-es beiktatásáig tartott. Hiába került vissza Maurits a laphoz, korábbi teljesítményét már nem tudta megismételni. Egyszerűen azért, mert ehhez nem kapta meg a szabad kezet, illetve azért, mert az új szerkesztőség Tolnaiék programjához képest jóval konzervatívabb szellemiséget képviselt. A nemzedékcseré lényegében egybeesett azzal az értelmiségi és politikai leszámolással, melynek értelmében a Jugoszláv Kommunista Párt taccsra tette a liberális törekvéseket.

Számomra a kassáki tipográfia volt az eszményi minta, vagyis a modernista értékrendszer radikalizmusához vonzódtam a formatervezésben, akárcsak a művészetemben. Bányai János kölcsönadta a *Ma* folyóirat akkori-ban megjelent hasonmás kiadását, melyet alaposan áttanulmányoztam, sőt stúdiumot is írtam róla. Ott volt tehát Kassák, de erősen jelen volt az a szellemiség is, melyet kortársinak lehet nevezni. Megpróbáltam az oldal, illetve a papírsík valós teresítését, olyan megoldások után kutatva, melyekre az olasz assemblage folyóiratokban találtam példát. Így jutottam ahhoz a beavatkozáshoz, hogy az 1971-es évfolyam 75. számának minden egyes példányába – Vicei Károly akkori lapterjesztő segítségével – beragasztottam a Jugoszláv Posta Josip Broz Tito arcát ábrázoló, 5 para névértékű bélyegét. Lehoztuk továbbá Apró Zoltán egyik fotóösszejének a darabjait, melyeket hosszabb papírsíkra nyomtattam, leporellószerűen összehajtogattat-

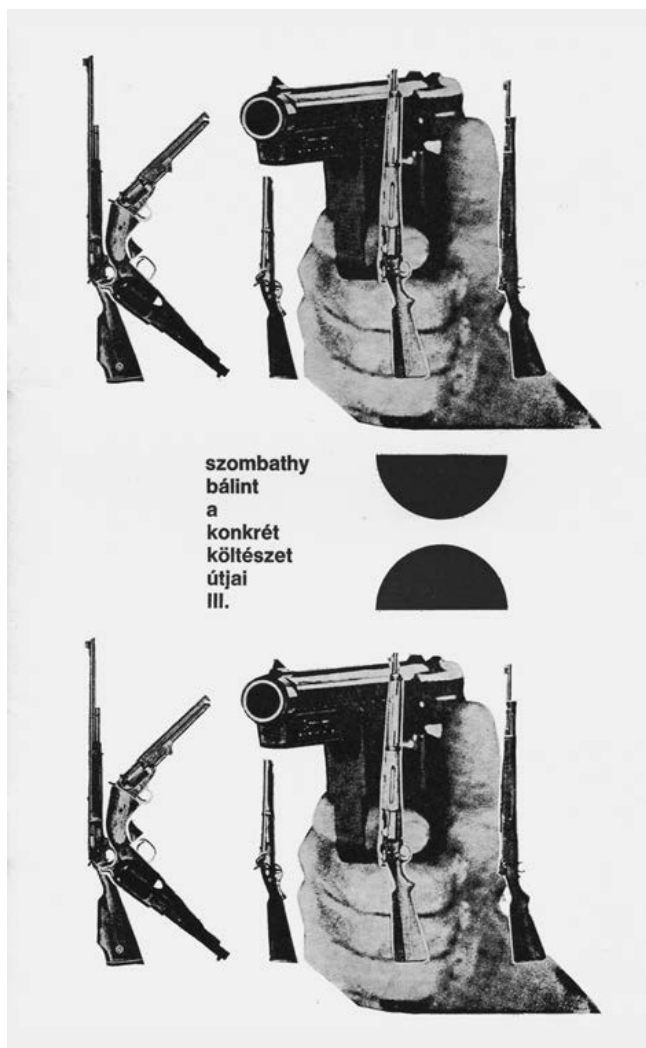
tam, és beragasztattam a 3-as borítóra. Harmonika módjára kellett szétnyitni. Más alkalommal kilyuggattam a nyitóoldalt, amely alatt egy nagyobb színes kör helyezkedett el. Ily módon a nagyságérték illúzióját kívántam megteremteni. A formatervezői újítások mellett beindítottam egy tájékoztató jellegű mellékletet, melyet lényegében Bogdanka és Dejan Poznanović írt és állított össze a hozzájuk befolyó nemzetközi művészeti anyagból. A rövid képes híreket magyarul, szerbhorvátul és angolul adtuk közre. Volt még sok minden, természetesen. Szerkesztői munkámra úgy tekintettem, mint alkotói tevékenységem egyik szeletére.

*

A Danyi- és a Sziveri-szerkesztőség is kiemelten tárgyalta a képzőművészetet, a felsoroltakhoz hasonló merész nyomdagrafikai megoldásoknak azonban nem volt a híve. Természetesen, azok már némileg más idők voltak, készülöben volt a nagy paradigma-váltás, közeledett a posztmodern kora. Sziveriék menesztését követően, 1984-ben a lap újraindítása pont a transzavantgárd tobzódásának a pillanatára esett. A történelem megint nagyot alkotott, lehetővé téve, hogy a Purger-féle szerkesztőségben Kerekes László, az új képiség első jugoszláviai festője és előhírnöke dolgozhassa ki a grafikai stílust, Stefán Oszkár segédletével. Ő viszont nem tett mást, mint hogy átültette a rá jellemző idegesen expresszív ikonográfiát a lapba. A hasábok megdőltek és ugráltak az oldalakon, összevegyülve az aktuális képanyaggal. Kerekes kézzel behúzott zilált és markáns vonalai beékelődtek a hasábok közé, körülfonták a képeket, és ezt a hatást még csak fokozta a kétszínnyomás révén kieszközölt grafikai gazdagság. A stílus kerekesi volt, de európai és nagyvilági is egyben. Kinézetét tekintve az *Új Symposion* semmivel sem maradt le a vezető nemzetközi produkciótól, Jugoszláviában pedig egyedülállónak számított.

Kerekes körülbelül egy esztendő elteltével megvált a szerkesztéstől, ám továbbra is jelen volt a lapnál, egészen 1986-os, Berlinbe

történő kiköltözéséig. Tevélegesen részt vett több projektben, például az *Új Symposion* multimediális fesztiváljainak előkészítésében és a lap grafikai szerkesztőinek munkáit bemutató történeti kiállítás körüli teendőiben. Én kerültem a helyére, betöltve „második sympós mandátumomat”. Nem voltam ugyan festő, transzavantgárd pedig végképp nem, de hitelesen érzékelttem és éltem meg a 80-as éveket. Nyilvánvaló volt számomra, hogy a kerekesi nyomdagrafikát nem lehet egy az egyben továbbvinni, mert ahhoz Kerekes László-

nak kell lennem. Purger Tibor főszerkesztő megkérdezte tőlem, hogyan képelem a lap küllemét a továbbiakban. Ha jól emlékszem, semmilyen konkrétumot nem mondtam neki, csak – a korabeli politikai retorika stílusában – viccesen valami olyasmit: tovább haladunk a kijelölt úton.

Mint említettem, egy-egy Kerekes által szerkesztett lapoldal olyan volt, mint bármelyik Kerekes-grafika vagy kollázs. Nem sok különbséget tett a két képzési felület között. Őt tehát egyéni kézjegy tekintetében nem lehetett felülmúlni. A 80-as években a telefotó vált fő művészeti médiumommá, miután a *Magyar Szó* napilap szerkesztőségében felfedeztem a hibás, selejtes távirati fotókban rejlő egyedi szépséget. Már híre ment a deszkben, hogy „Szombathy gyűjti a szemetet”, a telefotó-masínát kezelők ennek folytán rendre félretették számomra a hibás darabokat. Az így létrejött gyűjtemény bizonyos példányait használtam később az *Új Szimposion* grafikai arculatának a kialakításához a poszt-kerekési korszakban. Az ikonográfiai szétesett, darabjaira töredezett és hullámokba csavarodott telefotó-struktúrák úgyszintén visszaadták az idő idegrángásait és bizonytalanságait. Azt, hogy valamilyen értelemben minden szétesőben van. Az évtized végén már mindenki előtt világos volt, milyen tragédiát hozott a posztmodern nemzeti bezárkózás Európa egyik-másik régiójában. Ha visszalapozzuk a Purger-féle *Új Szimposion* számait, róluk szépen és hitelesen leolvasható dekonstruált világunk egynéhány tünetjegye.

A lap multimediális fesztiváljai nem a semiből keletkeztek, hanem annak a művészeti programnak képezték a kifejtését, melyet mindenre való érvénnyel fejlesztettünk ki,

magunk köré gyűjtve zenészeket, képző- és előadóművészeket. Boris Kovač első nagylemeze, Kerekes mindmáig egyetlen képalbuma, Bada Tibor verskollázsfüzete, Máriás Béla zsebnaptára és a szabadkai Fedora képzőművészeti csoport posztere a lap mellékleteként jelent meg. A néhai bélyegakció újr gondolásaként gumipecsétnyomatot illesztettem az új képiséggel foglalkozó szám mindegyik példányába, a fénymásolás művészetével foglalkozó tematikus számunk oldaltükröit pedig valóban fénymásolón gyártottuk, majd az úgy készült lapokat adtuk filmezésre a nyomdai reprofotográfiának. Akadtak még más újítások és kísérletek is: kiadtunk egy dupla Lukács György (Budapesti Iskola) és egy-egy posztmodern építészet, új festészeti, performansz, orwelli kor stb. számot, melyekben történtek egyéb kilépések a valós világ felé. Gyakorlatom az volt, hogy az oldaltükröket nem a nyomdai tördelőkkel készítettem el, hanem magam vagdosztam össze és ragasztgattam a fénymásolt szövegeket a tükörrre, a telefotó-applikációkkal egyetemben. A komponálásnak ez a módja sokkal egyszerűbb volt számomra, mint ha a hivatásos tördelőnek adok utasításokat.

Purger távozását követően az alapító új főszerkesztőt nevezett ki, minden megváltozott. Ehhez a röpke időszakhoz már nem fűződnek kellemes emlékeim.

Lejegyezte: *Triceps*

